

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Kutseõpetaja

Triinu Kabel

Alaealiste õigusrikkujate hinnangud töö käsitlusele

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dots Kristi Kõiv

Tartu 2019

Resümee

Töö mängib inimese elus olulist rolli. Täna noored peaksid jõudma nii kaugele, et omandavad hariduse ja suunduvad tööturule. Ka need noored, kes panevad alaealisena toime õigusrikkumisi. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada alaealiste õigusrikkujate hinnangud töö käsitlusele. Mõistmaks neid noori paremini, on oluline teada, millised on alaealiste õigusrikkujate töö tähendus, millised on nende jaoks töötamise põhjused, milline on nende eneseteadlikkus seoses töötamisega ning teadmised töömaailmast. Bakalaureusetöö on kvantitatiivne uurimus, milles uuriti induktiivse kontentanalüüsi kaudu 52 õigusrikkumise toime pannud alaealise hinnanguid töö käsitlusele. Uurimuse tulemused näitasid, et alaealine õigusrikkuja käsitleb tööd eelkõige läbi materiaalsete tulemuste, ning see on nende jaoks pigem tegevus, mida peab tegema, kuid amet peaks olema siiski huvitav ja meelepärane.

Märksõnad: töö tähendus, töötamise põhjused, teadmised töömaailmast, eneseteadlikkus seoses tööga, alaealine õigusrikkuja.

Abstract

Juvenile offenders conception of work

Work plays an important role in a person's life. Today's students should be able to obtain an education and participate in the labour market. This includes young people who have broken the law. The aim of this Bachelor's thesis is to find out what is the conception of work to those juvenile offenders, who have broken the law. In order to understand these adolescents better, it's important to know the meaning of the work, what are the reasons for working, what is their self-awareness about work, and knowledge about of the world of work for juvenile offenders.

Quantitative research methods were used in this thesis and inductive content analysis was conducted on 52 juvenile offenders, to try find an answer to the research question. The research results indicated that the meaning of the work of juvenile offenders was conceptualized foremost through material results and it is rather an activity that must be done, even though they would like to acquire an occupation what is interesting and congenial.

Key words: meaning of work, reasons of working, self-awareness about working, knowledge of workworld, juvenile offender.

Sisukord

Resümee	2
Abstract	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	4
Teoreetilised lähtekohad	5
Alaealiste õigusrikkumised ja delinkventne käitumine	5
Töö käsitlus	7
Metoodika	11
Valim	11
Andmete kogumise instrument	11
Uurimuse protseduur	12
Andmete analüüs	12
Tulemused	13
Töö tähendus.	13
Töötamise põhjused.	14
Eneseteadlikkus seoses töötamisega.	16
Teadmised töömaailmast.	19
Arutelu	22
Töö piirangud	24
Tänuõnad	24
Autorsuse kinnitus	24
Kasutatud kirjandus	25
Lisad	28

Sissejuhatus

Kuigi alaealiste toime pandud registreeritud süütegude arv Eestis on viimastel aastatel olnud languses, ei ole see probleem kuhugi kadunud. 2017. aastal registreeriti 13% vähem alaealiste poolt toime pandud väärtegevusi kui 2016. aastal ning kuritegevusi 1022, mida oli võrreldes aastaga 2016. kuue võrra rohkem (Kuritegevus Eestis, 2017).

Rutter, Giller ja Hagell (1998) märgivad, et noored õigusrikkujad jäävad tihti ka tabamata ja paljudest kuritegudest ei teatata. Suur osa alaealistest õigusrikkujatest on ühtlasi ka ohvrid, mistõttu vajavad tuge ja abi sotsiaalhoolekandest (Youth, Greer, & Church, 2017). Rutter jt (1998) märgivad, et aasta aastalt on noorte *delinkventne* ehk õigusvastane käitumine olnud tõusuteel ning peamiseks põhjusteks loetakse purunenud perede arvukuse suurenemist, nooruki ajas muutuvat tähendust, suurenevat ebavõrdsust, vanemate vähenenud järelevalvet ja kuriteo toimepanemiseks soodsate võimaluste leidmist/olemasolu, alkoholi ja uimastite kättesaadavuse suurenemist ja kuritarvitamist ning muutuvat ühiskondlikku arusaama sellest, mis on aktsepteeritav ja lubatud.

OSKA uuringuaruanne (2017) kinnitab, et järgnevate aastate jooksul väheneb Eesti elanikkond 43 000 kodaniku võrra. Iga inimene on seega meie tööturul väga oluline ja noored, kes panevad toime süütegevusi, on meie ühiskonna osa ning peaksid jõudma punkti, kus nad on omandanud hariduse, et siirduda tööturule. Autorile teadaolevalt on Eestis vaid üks projektipõhine programm STEP, mille sihtrühm on 15-26-aastane, püsiva elukohaga Tallinn või Harjumaa õigusrikkumise toime pannud noor, kes ei õpi ega tööta. Projekti oodatav tulemus on, et noor kaasatakse tööturule, talle pakutakse lisanõustamist, õppimisvõimalusi, töökohti ning aidatakse tal seal ka püsida. Eesmärk on, et aastaks 2020 on projektis osalenud vähemalt 360 noort ja selle läbinud 120 noort (Siseministeerium, 2016). Teave alaealiste õigusrikkujate töö käsitluse hinnangute kohta annab võimaluse paremini analüüsida ja läbi viia karjääri planeerimist toetavaid tegevusi ja ka näiteks ametite õppimisvõimalusi. Autorile teadaolevalt ei ole Eestis alaealiste õigusrikkujate töö käsitlust veel uuritud, ning kuna teema on päevakajaline, et neid noori edukamalt tööturule suunata, püüab käesolev uurimus seda teha.

Uurimistöö eesmärk on selgitada välja alaealiste õigusrikkujate hinnanguid töö käsitluse kohta lähtudes neljast aspektist: töö tähendus, töötamise põhjused, eneseteadlikkus seoses tööga ja teadmised töömaailmast.

Selleks püstitati neli uurimisküsimust:

1. Milline on töö tähendus alaealiste õigusrikkujate hinnangul?
2. Millised on alaealiste õigusrikkujate arvates töötamise põhjused?
3. Milline on alaealiste õigusrikkujate eneseteadlikkus seoses töötamisega?
4. Millised on alaealiste õigusrikkujate teadmised töömaailmast?

Teoreetilised lähtekohad

Alaealiste õigusrikkumised ja delinkventne käitumine

Ühelgi eluetapil ei ole inimese areng nii kiire ja äärmuslik kui teismeeas. Nende aastate jooksul teeb inimene läbi protsessid, mis on indiviiditi erinevad, kuid toovad paratamatult kaasa kiire füüsilise arengu, meeleolumuutused, identiteedikriisi, ettearvamatu käitumise ning siirdumise lapsepõlve perekesksest, turvalisest ja piiritletud maailmast määratlemata, ebakindlasse nooruki- ja täiskasvanuikka (Sullivan, Clearly, & Sullivan, 2004).

Kahekümnenda sajandi lõpus muutus oluliselt alaealise õigusrikkuja üldpilt, muutunud on delinkventsele käitumisele reageerimine, meie teaduslik arusaam põhjustest, ravist ja delinkventsusest ning probleemsete noorte aitamisest (Redding, Goldstein, & Heilburn, 2005). Noorte õigusrikkumised ja antisotsiaalne käitumine on meie ühiskonnas olnud murekoht, ning sellega tegelemine läbi seaduse, poliitika, koolikorralduse või peretoetamise omab märkimisväärset mõju keskkonnale, kus me tahame elada ja oma lapsi kasvatada (Redding, Goldstein, & Heilburn, 2005). Lastekaitseseadus (2014) § 3 järgi on Eesti Vabariigis laps iga alla 18-aastane isik. Young jt (2017) defineerivad *alaealise õigusrikkuja* kui indiviidi, kes on toime pannud kriminaalse teo, olles süüvõimelises eas, kuid pole veel karistusõiguslikus mõttes täisealine, täisealisuse iga on erinevatel maadel erinev.

Alaealiste kuritegevus on saanud palju tähelepanu ning seda seetõttu, et alaealised on kriminaalselt kõige aktiivsem vanusegrupp, ning noored kes alustavad kriminaalsete tegude toime panemist juba alaealistena, võivad suurema tõenäosusega jätkata kuritegelikku teed ka hiljem ning panevad oma kriminaalse karjääri jooksul toime rohkem raskeid kuritegusid.

Arvatakse, et alaealise toime pandud tegudel on teistest kuritegudest, mis toime pannakse, erinevad põhjused ning usutakse, et alaealist kurjategijat on võimalik ümber kasvatada ning seeläbi tõkestada tema edasist kuritegelikku karjääri (Ginter, Saarsoo, & Sootak, 2000). On üsna tavaline, et noorukid teatud eluetapil puutuvad kokku käitumisega, mis ei ole seadusega

lubatud, näiteks alaealisena alkoholitarbimine, väiksed poevargused, sigarettide ostmine, kergemate narkootiliste ainete proovimine ning satuvad oma tegevusega politsei vaatevälja. Suur osa neist kokkupuudetest jääb ühekordseks, kuid ka märkimisväärne hulk noorukeid satub karistusregistrisse toime pandud tegude eest (Rutter, Giller, & Hagell 1998).

Rutter, Giller ja Hagell (1998) märgivad, et alaealiste õigusrikkujate paljudest kuritegudest ei teatata ning nad jäävad ka tabamata ning aasta aastalt on noorte *delinkventne* ehk õigusvastane käitumine olnud tõusuteel. Põhjuseid on palju, kuid peamisteks loetakse purunenud peresid, nooruki ajas muutuvat tähendust, suurenevat ebavõrdsust, vanemate vähenenud järelevalvet, kuriteo toimepanemiseks häid võimalusi, meelemürkide lihtsamat kättesaamist ja nende kuritarvitamist ning pidevalt muutuvat ühiskonda ja arusaama sellest, mis on lubatud. Young jt (2017) nimetavad *delinkventseks* isikut, kes on toime pannud kriminaalse teo, samas lisavad, et delinkventne võib olla väga laialdane käitumiste muster, mille tõlgendus võib vastavalt seadustele ja ajaloole erineda ja muutuda. Saar (2003) toob välja, et ehkki *delinkventne* käitumine ei ole lubatud ja on õigusvastane, ei pruugita selle eest kriminaalkorras karistada. Antud situatsioonides võidakse määrata muid sanktsioone, mis on kooskõlas kehtiva seadusega. Autori sõnul ei ole oluline, kas samalaadsed kuriteod täiskasvanute puhul kvalifitseeruksid kuritegudena või mitte. Nooruki delinkventne käitumine ei ole ainult juriidiline probleem vaid ka psühholoogiline probleem (Arabaci, 2017). Markina ja Žarkovski (2014) sõnul mängib olulist rolli õigusvastase käitumise kujunemisel keskkond, milles laps elab- perekond, kool, lapse eakaaslased. Alaealised vajavad rohkem järelevalvet ning õigele teele suunamist kui täisealised, nad vajavad rohkem hoolt, kuid samas nõutakse neilt kehtestatud reeglitest kinnipidamist ja neile allumist ning ende käskude eirajaid karistatakse ametlikult (Saar, 2003). Samas on saamas aina selgemaks teadmine, et karistusel on kuriteoennetusel väga väike roll (Edovald, 2005).

Alaealise *delinkventse* käitumise riskiteguriteks on: individuaalsed riskitegurid (rass, sugu, agressiivsus, akadeemiline edukus, emotsionaalne seisund, käitumishäired, geneetilised ja füsioloogilised karakterisikud, tõrges- trotslik käitumine, tähelepanupuudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire), perekondlikud riskitegurid (pereliikmete arv, perekonna struktuur, majanduslik seis, perekonna kriminaalsus, teismeline vanem, lahusus, perevägivald, vanemlik kasvatuspraktika, lapse füüsiline väärkohtlemine, vanemlik psühhopatoloogia), eakaaslastega seotud riskitegurid (deviantseid eakaaslased, kuriteole õhutamise, kambas õigusrikkumiste toimepanek, kamba liikmeks olemine, eakaaslaste tõrjutus jms), kooliga seotud riskitegurid (akadeemiline ebaedukus, nõrk side kooliga, koolikorraldus), naabruskondlikud riskitegurid

(ebasoodsad tingimused, vähene seotus, mõnuained, kuritegevus, vägivald, kuritegevuse pooldamine, tulirelvad, meedia kui vägivalla kujundaja) (Edoald, 2005). Kodune keskkond ja vanemate eelnev ajalugu delinkventsest ja antisotsiaalsest käitumisest on kindlasti oluliseks eelduseks nooruki delinkventse käitumise välja kujunemisel (Shannon, Dogan, Conger, Kim, Masyn, 2007). Oluline on, et ükski konkreetne riskitegur ei selgita delinkventset käitumist, pigem suurendavad delinkvantse käitumise ohtu ning on sellise käitumise ära hoidmiseks on vajalik teada riskitegureid ning neid ennetada (Edoald, 2005).

Eesti kuriteoennetuse üheks peamiseks eesmärgiks on alaealiste õigusrikkumiste ennetamine, sest läbi selle on võimalik ära hoida kuritegevust ka täiskasvanueas. Selleks peavad koostööd tegema nii kohalik omavalitsus, erinevad ministriumid, kuid ka era- ja avalik sektor ning vabatahtlikud. Kohalik omavalitsus peab looma sobiva keskkonna lapsele ning abistama lapsevanemaid, ning arendama koostööd erinevate spetsialistide vahel, et aidata kaasa kuritegevuse vähendamisele ja ennetamisele (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, 2010).

Töö käsitlus

Läbi ajaloo on *töö tähendus* olnud kultuurides ja ühiskondades erinev (Vizek-Vidovic & Šverko, 1995), ning sellepärast saab tööd määratleda ajastu, kultuuri ja näiteks inimgrupi järgi ning see on ajas muutuv (Parts, 2006). Suurema osa inimeste jaoks, kes elavad arenenud tööstusühiskondades, on töö väga oluliseks osaks nende igapäevaelust, sest võtab suurema osa päevast ja on tihedalt seotud teiste eluvaldkondadega ning seeläbi luuakse oma majanduslik ja sotsiaalne heaolu. Inimesed käsitlevad tööd erinevalt, enamasti peetakse tööks tegevust, mille eest saab palka, vabal ajal tehtavad tegevused justkui sinna hulka ei kuulu (Parts, 2006). Kuid lisaks majanduslikule aspektile, mängib töö olulist rolli ka teiste oluliste rollide täitmisel inimese elus, näiteks enesehinnangu tõstmine, identiteet, sotsiaalne lävimine ja staatus (Harpaz & Fu, 2002). Vizek-Vidovic ja Šverko (1995) leiavad, et töö mängib tähtsat rolli paljude inimeste elus, kes leiavad sellest oma rahulolu keskme, teistele tähendab töö pingutust, üksluiset ja tähenduseta tegevust, et rahuldada oma põhilised vajadused.

Töö on mitmel eri viisil seotud ka nooruspõlvega, nooruses tehtud haridusvalikutega, töötegevusega, pereeluga, eluga toime tulemisega (Sinisalo, 2004). Parts (2006) kirjutab, et paljudes arenenud ühiskondades on töötamine kesksel kohal ning see igapäevategevus on

tihedalt seotud teiste igapäevaelu aspektidega, nagu perekond, vaba aeg ning tänu töötamisele saavad inimesed võimaldada endale majanduslikult ning sotsiaalselt paremat elujärge. Tööl ja selle tähendusel on oluline tähtsus kaasaegses ühiskonnas juba koolides, psühholoogide töös, meditsiinis ja ka poliitiline eesmärk on võimalikult palju inimesi tööturule tuua ning neid seal hoida. Töötamisest on saanud sotsiaalne staatus ja tööturule sisenemine peamine eesmärk (Lindman, 2015). Töö on tänapäeval ka väljakutse, kus paljud inimesed (kaasaarvatud haavatavamad sotsiaalsed kategooriad, näiteks noored inimesed, vanurid, immigrandid) näevad vaeva, et saavutada vääriskus ja sotsiaalne vabadus (Bendassolli & Tateo, 2018). Paljud inimesed soovivad teha tööd, mis oleks tähenduslik (Streger, Dik, & Duffy, 2012) ning et töötamine tähendaks enam kui vaid palk või viis, kuidas aega veeta (Vizek-Vidovic & Šverko, 1995). Inimestele on oluline, et töö oleks huvitav, töö poleks füüsiliselt liiga raske ja vaimselt mitte väga kurnav ning iseseisvus seoses tööga (Sinisalo, 2004). Parts (2006) kirjutab, et ühtset tähendust tööle on raske leida, sest mis ühe jaoks tundub töö, on teise jaoks meelistegevus (näiteks spordi tegemine ja selle eest palga saamine või spordiga tegelemine lõbu pärast). Ta lisab, et see võib olla ka kontekstist sõltuv ja muutub koos ühiskonna muutumisega (näiteks tänapäeval peenarde pidamine või jahil käimine on pigem hobi, varasematel aegadel tehti seda pere elatamise ja sissetuleku eesmärgil. Partsi (2006) sõnul teeb töö tähenduse definitsiooni leidmise raskeks ka see, et inimesed ei suhtu töösse ühtmoodi, iga inimese jaoks on tööl erinev tähendus ning ka suhtumine on sellest lähtuvalt erinev.

Blustein (2008) toob välja peamised *töötamise põhjused*: töötamine, kui jõupositsioon ja eluks vajalike tingimuste saavutamine, töötamine sotsiaalsete seoste loomiseks, töötamine eneseteostamise eesmärgil. Ta lisab, et paljudel inimestel ei ole privileegi teha tööd, mis haakuks nende personaalsete huvidega ja nad peavad pidevalt leidma motivatsiooni töötamiseks, kuid see võib olla kurnav ja väsitav. Poon (2007) nimetab peamisteks töötamise põhjusteks mitte ainult majanduslikke põhjuseid, vaid ka isiklikku heaolu ja enesearengut. Vizek-Vidovic & Šverko (1995) märgivad, et inimesed püüavad läbi töö saavutada erinevaid eesmärke, näiteks majanduslikku kindlust, materiaalselt kasu, sotsiaalseid suhteid, sotsiaalset staatust ja eneseteostust. Allan (2017) lisab, et kui inimese töö aitab parandada teiste heaolu, tunneb töötaja, et tema töö tähendab midagi, see aitab suurendada isiklikku heaolu töötajatel. Küsimus, mis puudutab töö tähendust indiviidi jaoks, on tihti käsitlusel olnud väga erinevates kontekstides, sotsiaalteadustest kuni poliitikani, kunstini, uskumusteni ja tihti eeldatakse, et

inimese uskumused on seotud indiviidi karjäärivalikute ja töö käitumisega (Vizek-Vidovic & Šverko, 1995).

Vizek- Vidovic jt (1995) toovad välja kolm lähenemist töö uurimisse: töö tähenduse seos inimese väärtuseid ja eesmärke vaadeldes, mida nad soovivad läbi töötamise saavutada, teine suund on keskendunud töö tähtsusele inimese elus, vaadeldes tööhõivatust ja seotust. Kolmas lähenemine püüab analüüsida tööst võõrandumist ja eneseteostuse võimaluse puudumist. Ros (1999) märgib, et töö tähenduse uurimise jaoks peab vaatlema ka isiku enda väärtuseid nagu näiteks sisemisi ja väliseid väärtuseid, sotsiaalseid väärtuseid ja au küsimust. Töö väärtused ja isiklikud väärtused on tihedasti seotud indiviidi jaoks töö mõtte leidmisega. Kaks kõige sagedamini kasutatavat seletust töö käsitlusele on majanduslik ratsionaalsus (kas sa saad oma töö eest raha) ning vajadus (kas see kuulub sinu tööülesannete või eeldatavate tegevuste hulka) (England & Harpaz, 1990; Parts, 2006). Parts (2006) lisab, et tegevusel peaks olema ka väärtust lisav iseloom. Stegel, Dik ja Duffy (2011) kirjeldavad, et on oluline seos tööheaolu ja üleüldise heaolu vahel. Kui inimene omistab tööle positiivse tähenduse, siis on tal meeldiv tööd teha ning töökeskkonnas viibida, sisemised tööväärtused ja motivatsioon tõusevad ning seeläbi paranevad töötulemused ja inimese heaolu. England ja Harpaz (1990) märgivad, et kindlasti ei seostu enamusele inimestele töötamine ebameeldiva tegevusena, kuid võib olla mingi ülesanne, mida ei meeldi täita.

Noored, kellel on tööst kindel arusaam, näitavad koolis paremaid tulemusi, kasutavad eneseregulatsiooni strateegiaid ning valikutega silmitsi seistes on võimelised informatsiooni paremini töötlemise ja analüüsima (Ferrari et al., 2009). Üha enam inimesi mõtestavad oma elu läbi töö, kui see sobib nende huvide, oskuste, võimetega ning seeläbi on nad õnnelikumad. Inimesed, kellel on suuremad oskused ja võimekus, saavad tõenäolisemalt rohkem vabadust valida endale meelepärane karjäär (Duffy, Autin, & Bott, 2009).

Chaves, et al. (2004) kirjeldab, et noored käsitlevad tööd eelkõige läbi töötulemust, ehk hea sissetuleku ja käegakatsutavate tulemuste. Raha peetakse tähtsaimaks stiimuliks tööd teha, et rahuldada põhivajadused (peret üleval pidada). Teisena toob ta välja psühholoogilised ning käitumuslikud põhjused (töö aitab end tunda vajalikuna ja hõivatuna, igal päeval on eesmärk). Kolmandaks on noorte jaoks oluline töösse suhtumine ehk sa võiksid armastada seda, mida sa teed. Noorte jaoks on tähtis ka isiklik areng, ehk läbi töö saadakse täiskasvanuks, iseseisvaks ja vastutatakse millegi eest. Partsi (2006) läbi viidud uurimuse kohaselt 1805 küsitletud inimesest 79% nimetas tööks tegevust, kui selle eest makst. Teisena toodi välja, et tegevus peab kuuluma tööülesannete hulka ning kolmandaks pidi tegevusel

olema väärtust lisav iseloom. Luik (2016) viis läbi uurimuse 365 Tartumaa õpilase seas, millest selgus, et noored peavad eelkõige tööks tegevust, mille eest saab tasu ning võimalust ennast teostada nii tööalaselt kui ka sotsiaalses elus. Sinisalo (2004) 15-16-aastaste Soome noorte seas 1977., 1989. ja 1995 aastal läbi viidud pikilõikelise uuringu kohaselt on noortele tähtsad välised väärtused (karjäärivõimalused, kindel töökoht, hea palk ja hea töökeskkond), sisemised väärtused (huvitav töö, töö variatiivsus, iseseisvus), eneseteostus (uute töövõtete omandamine, tööl uute teadmiste omandamine, olemasolevate teadmiste kasutamine, oskuste omandamine, täiendkoolitustel osalemine, võimekuse arendamine ning vastutustunne) ja head töötingimused (füüsiliselt vastuvõetav, vaimselt mitte liiga raske, ohutu ja tervislik, heade töötundidega). Kusjuures uuringu tulemused aastate lõikes radikaalseid muutusi ei näidanud, kuigi aastate jooksul muutusid noorte jaoks tähtsamaks näiteks tööl uute oskuste omandamine, oskuste täiendamine, professionaalsus. Ferrari jt (2009) toovad välja, et inividid, kelle jaoks töötamise põhjused on kirjeldatud põhiliselt läbi psühholoogilise tasandi, langetasid paremaid kompetentsemaid otsuseid ja olid akadeemiliselt võimekamad. Allan (2017) lisab, et kui inimese töö aitab parandada teiste heaolu, tunneb töötaja, et tema töö tähendab midagi.

OSKA uuringuaruanne (2017) ütleb, et kaheksa tulevase aasta jooksul väheneb Eesti elanikkond 43 000 inimese võrra. Selleks, et tööhõive ei väheneks, peab pikenema inimeste töötatud aastate arv ning vähenema mittetöötajate arv tööturul. Kutse- ja kõrgharidusega inimestel on suurem tõenäosus leida endale töö kui alg-põhi ja keskharidusega inimestel. See näitab selgelt, et iga noor on tööturul väga tähtis ning on oluline välja selgitada, kas need lapsed, kes on sattunud politsei vaatevälja, mõtlevad sellele, et ühel päeval peaksid nad siirduma tööturule. Mõistmine, mida töö nende jaoks tähendab, millised on nende töötamise põhjused ja kui eneseteadlikud nad on seoses tööga ning millised on nende teadmised töömaailmast, võimaldaks paremini läbi viia karjääri koordineerivaid tegevusi alaealistele õigusrikkujatele. Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja alaealiste õigusrikkujate hinnanguid töö käsitluse kohta lähtudes neljast aspektist: töö tähendus, töötamise põhjused, eneseteadlikkus seoses tööga ja teadmised töömaailmast.

Metoodika

Valim

Valim moodustus mugavusvalimi põhimõttel. Uurimuses osalejad olid alaealised õigusrikkujad, kes sattusid noorsoopolitseiniku juurde erinevate õigusrikkumiste: vargused, vägivald, alkoholi- ja tubakatoodete tarbimine, koolikohustuse mittetäitmine, avaliku korra rikkumine jms toimepanemisel Tartu maakonnas. Alaealisel õigusrikkujal, kes materjalide koostamiseks toimetati politseijaoskonda, paluti ankeet täita vabatahtlikkuse alusel ja osaleda anonüümses uuringus. Uurimuses osalejatele tutvustati uuringu eesmärki. Nõusoleku andsid kõik alaealised, kellele see palve esitati. Kui ametnik teavitas vanemaid õigusrikkumisest, teavitati neid ka uurimuses osalemisest ning küsiti nõusolekut. Ühelgi lapsevanemal pretensioone ei esinenud. Grupp uuritavaid moodustus mugavusvalimi põhimõttel. 52 vastanust 15 oli tüdrukud ning 37 poisid. Ankeeti täideti ühel korral. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik. Noorim ankeeti täitnud alaealine õigusrikkuja oli 9- aastane ja vanim 17- aastane. Vastanute keskmine vanus oli 14,15 aastat.

Andmete kogumise instrument

Autor kasutas andmete kogumiseks eelnevalt eesti keelde kohandatud mõõtevahendit töö käsitluse uurimiseks (Cinamon & Gifsh, 2004), kohandanud Järv (2016), kus mõõtevahendi baasil loodi ankeedi küsimused järgnevate aspektide kohta: töö tähendus, töötamise põhjused, eneseteadlikkus seoses töötamisega ning teadmised töömaailmast. Antud töö raames oli uurimisinstrumentiks ankeet (lisa 1), kus küsiti neidsamu küsimusi kirjalikult ning uuritav sai anda vaba vastuse. Uurimisinstrumentiks loodud ankeet andis võimaluse vajadusel kiiresti andmeid koguda ka mitmelt indiviidilt korraga. Koguti 52 avatud küsimustega ankeeti töö käsitluse uurimiseks.

Instrument koosnes üheksast avatud uurimisküsimusest, kuhu vastaja sai anda vaba vastuse: *Töö tähendus*: 1. Mida tähendab sinu jaoks töö? *Töötamise põhjused*: 2. Miks inimesed töötavad? 3. Kas sina tahaksid töötada? Miks? 4. Kas Sina oled tööd teinud? Kui jah, siis millist? *Eneseteadlikkus seoses töötamisega*: 5. Kas on teatud amet, millega Sa tahaksid tegeleda? 6. Miks sa tahaksid omada seda ametit? *Teadmised töömaailmast*: 7.

Missuguseid ameteid Sa tead? 8. Kuidas peaks inimene tööd tegema? 9. Kuidas peaks inimene tööl käituma?

Taustaandmeteks koguti infot õpilase soo ja vanuse kohta.

Uurimuse protseduur

Uurimuse läbiviimiseks moodustus valim perioodil 01.12.2017- 30.05.2018

noorsoopolitseiniku juurde sattunud alaealistest õigusrikkujatest, kes vabatahtlikkuse alusel täitsid ankeedi. Ankeeti lasti uurimuses osalejatel täita paberi peal. Kõigile osalenutele anti teada, et ankeedi täitmine on vabatahtlik ja anonüümne. Nõusoleku andsid kõik alaealised, kes olid toimetatud antud ajavahemikul noorsoopolitseiniku juurde ning kellele pakuti võimalust uuringus osaleda. Ankeedile vastamine võttis aega keskmiselt 12 minutit. Ankeedi vastamisel viibis juures alati politseiametnik, see võimaldas uuritavaid esitada vajadusel täpsustavaid küsimusi. Lisaks eesmärgile koguda andmeid bakalaureusetöö jaoks, andis ankeedi täitmine võimaluse noorukile vajadusel rahuneda ning politseiametnikuga pingevabamalt suhelda. Osalejatele selgitati, et infot, mis ankeetidest kogunes, kasutatakse vaid bakalaureusetöö jaoks.

Andmete analüüs

Antud töö on kvantitatiivne induktiivne sisuanalüüs ning vastavalt valitud uurimisinstrumendile on kasutatud allpool kirjeldatud andmeanalüüsi meetodit ankeediküsimuste analüüsimiseks.

Ankeetidest saadud vastuseid loeti mitmeid kordi, et saada parem ülevaade. Iga ankeet sai oma individuaalse identifitseerimisnumbri, et vajadusel vastuseid hiljem kontrollida. Seejärel hakati vastustest otsima tähenduslikke üksuseid alaealiste õigusrikkujate antud vastustest. Kui ühest lausest leiti enam kui üks tähenduslik üksus, liigitati nad erinevalt. Viidi läbi proovikodeerimine. Järgmise sammuna alustati kodeerimisega ning liiguti andmete analüüsi ja interpreteerimise juurde (Kalmus, 2015). Töö autor kodeeris andmeid mitmel korral, et saavutada kodeerijasine kooskõla. Kodeerimise käigus tehti märkmeid, et uurimuse usaldusväärsust suurendada. Teatud juhtudel muudeti koodide nimesid või sõnastust pärast mitut lugemist. Suurendamaks töö usaldusväärsust kaasati ka teine kodeerija, kes

vastused kodeeris. Kui mõlemad olid oma koodid loonud, arutleti tulemused läbi. Eriarvamuse korral vaadati tulemused uuesti üle ning leiti kompromiss.

Saadud andmed koondati, et kategoriseerida andmed. Leiti kategooriad ja alakategooriad. Näide kategooriate moodustumisest on ära toodud lisas number 2. Kui andmed olid kategoriseeritud, loodi kategooriate põhjal tabelid, leiti tähenduslike üksuste sagedus (f) ning arvutati sagedus protsentides.

Tulemused

Uurimistöö eesmärk oli selgitada välja alaealiste õigusrikkujate hinnanguid töö käsitluse kohta lähtudes neljast aspektist: töö tähendus, töötamise põhjused, eneseteadlikkus seoses tööga ja teadmised töömaailmast. Selleks püstitati neli uurimisküsimust:

1. Milline on töö tähendus alaealiste õigusrikkujate hinnangul?
2. Millised on alaealiste õigusrikkujate arvates töötamise põhjused?
3. Milline on alaealiste õigusrikkujate eneseteadlikkus seoses töötamisega?
4. Millised on alaealiste õigusrikkujate teadmised töömaailmast?

Töö tähendus.

Mida tähendab sinu jaoks töö?

Esimese küsimuse esitamisega paluti alaealisel õigusrikkujal vastata, mida tähendab sinu jaoks töö ning tulemustest selgus, et kõige enam seostus uuritavatele töö raha teenimisega ning raha saamisega. Selgus, et 29% käsitleb tööd ka läbi mingi tegevuse- kas füüsilise tegevuse või õppimise, kohustuse aga ka ülesande täitmise läbi. Hoiakud seoses tööga jagunesid negatiivseteks (3%) ja positiivseteks (13%). Töö tähendas ka baasvajaduste rahuldamist nagu söögi ostmine ja elamine 3% jaoks (tabel 1).

Tabel 1. Töö tähenduse kategooriad ja alakategooriad alaealiste õigusrikkujate antud vastustest.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Raha saamine		7	13 %
Raha teenimine		23	44 %
Tegevus			29%

	Raske füüsiline tegevus	2	3%
	õppimine	2	3%
	Kohustus	4	7%
	Ülesande täitmine/tegevus	8	15%
	Abistamine	3	5%
Hoiakud seoses tööga			16%
	Positiivsed hoiakud	7	13 %
	Negatiivsed hoiakud	2	3%
Baasvajaduste rahuldamine	Söök/elamine	2	3 %

Töötamise põhjused.

Miks inimesed töötavad?

Küsimusest miks inimesed töötavad sai vastustest moodustada seitse kategooriat (tabel 2). Kõige enam, 78% leidsid, et tööd on vaja teha raha saamiseks ja raha teenimiseks. Samas toodi sagedasti (28%) välja primaarsete vajaduste rahuldamine (elalise teenimine, ellujäämine). 5% jaoks oli oluline majandusliku sõltumatuse saavutamine. Sageduse poolest võrdsena mainiti ära tööd, kui enesearengu võimalust, aja veetmise võimalust ning kellegi aitamist. 1% märkis, et inimesed töötavad, eesmärgil kellegi teise jaoks midagi ära teha.

Tabel 2. Töötamise põhjuste kategooriad ja alakategooriad alaealiste õigusrikkujate antud vastustest.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Raha saada			78%
	Raha saamine	25	48%
	Raha teenimine	16	30%
Primaarsed vajadused			28%
	Elatise teenimine	12	23%
	Ellu jäämine	3	5%
Majanduslik sõltumatus		3	5%
Eneseareng		2	3%
Aja veetmine		2	3%
Aitamine		2	3%
Kellegi jaoks töötamine		1	1%

3. Kas sina tahaksid töötada? Miks?

Vastustest selgus, et 40% peab peamiseks motiiviks raha saamist. Oluliseks peeti ka majandusliku iseseisvuse saavutamist, mida toodi välja sageduselt võrdselt raha saamisega. Primaarsed vajadused nagu söök, riided ja asjade ostmine on samuti põhjuseks, miks noored sooviksid tööle minna. Märkimist leidsid ka mittemateriaalsed põhjused töötamiseks, näiteks eneseareng, mis oli oluline 7% jaoks. Tööga seotult negatiivseid emotsioone (näiteks: kui oleks raha, ei sooviks üldse tööd teha) tõid välja 13% ning positiivseid 3% (näiteks kui on meelepärane amet võiks tööd teha). Nimetati ka teiste aitamist kui põhjust, miks teha tööd (tabel 3).

Tabel 3. Alaealine õigusrikkuja töötamise põhjused: kategooriad ja alakategooriad antud vastustest.

Kategooria	Alakategooria	f	Sagedus %
Raha saada			40%
	Raha teenimiseks	11	21%
	Raha saamiseks	10	19%
Primaarsed vajadused	Söök, riided, elukoht, asjad	7	13%
		10	19%
Majanduslik iseseisvus			7%
Eneseareng	Eneseteostus	1	1%
	Kogemuste saamine	3	5%
	Ametialane huvi (meeldib teatud amet)	1	1%
Raha kui väärtus		5	9%
Hoiakud seoses tööga			16%
	Positiivne hoiak töö suhtes	2	3%
	Negatiivne hoiak töö suhtes	7	13%
Teiste aitamine		2	3%

Kas Sina oled tööd teinud? Kui jah, siis millist?

13% ei ole kunagi tööd teinud, 9% on teinud tööd, kuid ei täpsustata, millist (tabel 4). Füüsilise tööga on kokku puutunud 54%, sellest 15% on teinud rasket füüsilist tööd, 32% on teinud erinevaid töid kodu juures, (näiteks muru niitmine, puude ladumine, koristamine) ning ka müügitööd. Vaimse tööga (koolitööd ja loomingulised tööd) on tegelenud 27%. Vabatahtliku tööd on teinud 19%.

Tabel 4. Alaealiste õigusrikkujate töökogemused: kategooriad ja alakategooriad.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Ei ole kunagi tööd teinud		7	13%
On teinud tööd, aga ei täpsusta millist		5	9 %
Füüsiline töö			54%
	Raske füüsiline töö	8	15%
	Tööd kodu juures	17	32%
	Müügitöö	4	7%
Vaimne töö			27%
	Koolitööd	3	5%
	Loominguline töö	2	3%
Kellegi abistamine, vabatahtlikkus		10	19%

Eneseteadlikkus seoses töötamisega.

Kas on teatud amet, millega Sa tahaksid tegeleda?

Uuritavad nimetasid antud küsimuses erinevaid ameteid ning ametite paremaks kategoriseerimiseks kasutatakse Ametite klassifikaatorit (2008), mis põhineb rahvusvahelisel standardklassifikaatoril, ning mis aitab antud töös saadud vastuseid rühmitada (tabel 5).

Ametid jagunevad Ametite klassifikaatori järgi neljaks pearühmaks. Jagunemise põhimõisteteks on töö iseloom ja konkreetse töö tegemiseks vajalik haridus, ning tööoskused ehk ametioskused. Esimese kvalifikatsioonitaseme alla liigituvad lihtsad ja rutiinsed ning käelised tegevused (puhastustööd, kaevetööd, abilised köögis jms). Näiteks ametnikud, teenindus- ja müügitöötajad, põllumajanduse, metsanduse, jahinduse- ja kalanduse oskustöötajad, seadme- ja masinaoperaatorid, oskustöötajad, seadme- ja masinaoperaatorid. Teise kvalifikatsioonitaseme korral on enamasti ülesanded masinatega, elektroonikaga, sõidukitega. Nende hooldamine ja parandamine, info korrastamine jms (autojuhid, õmblejad,

müüjad, iluteenindajad). Vajalikud teadmised saadakse näiteks kutseõppe läbimisel, mingite spetsiifiliste teadmiste omandamisel, mida on tööks vaja, aga ka töökohal välja õppides. Kolmanda kvalifikatsioonitaseme puhul on tarvis täita keerulisi ülesandeid, mille jaoks on vajalik omada erialaseid oskusi ja teadmisi. Need oskused saadakse enamasti kõrgharidusõppe käigus või pikaajalisel töötamisel (näiteks laboritöötajad, juristid, asjaajajad). Neljas kvalifikatsioonitase eeldab väga keerukate ülesannete täitmist, otsuste vastuvõtmist ja vajalik on ulatuslik teooria tundmine omal alal (näiteks arstiteadus, erinevate protsesside kavandamine). Enamasti saadakse teadmised kuni kuue aastase kõrgharidusõppe lõpetamisel (Ametite klassifikaator, 2008).

24% soovisid omandada ameteid, mis kuuluvad rahvusvahelise standardklassifikaatori järgi teise kvalifikatsioonitasemele (tabel 5), kus on vaja täita tööülesandeid, mis eeldavad töötamist masinate, elektroonikaga, sõidukitega, infoga: hooldamine, korrastamine, parandamine jms. Populaarseimad ametid, mida nimetati antud kategoorias, oli automehhaanik (9%) ja ehitaja (9%). Sageduselt teisena (18%) nimetati ameteid, mis kuuluvad rahvusvahelise standardklassifikaatori järgi III kvalifikatsioonitasemele ning nendel ametitel on tarvis täita väga keerulisi ja praktilisi ülesandeid. Enim nimetati antud kategoorias sportlase (3%) ja koka (3%) ametit. IV kategooriasse kuuluvaid ameteid, mis eeldavad oskust lahendada väga keerulisi probleeme, võtta vastu väga kaalukaid otsuseid ja on vaja laiaulatuslike teadmiseid, soovis tulevikus pidada 15%. Enim ära märkimist leidis IT-spetsialisti amet (7%). 26% ei teadnud või ei soovinud avaldada ametit, millega nad tulevikus tegeleda sooviksid.

Tabel 5. Kategooriad ja alakategooriad alaealise õigusrikkuja antud vastustest, kas on mõni amet, millega nad sooviks tegeleda.

Kvalifikatsioonitase	<i>f</i>	Sagedus %
<i>II kvalifikatsioonitase*:</i>		
Automehhaanik	5	9%
Ehitaja	5	9%
Taksojuht	1	1%
Jumestaja	1	1%
Sepp	1	1%
Tisler	1	1%
Müügitöö	1	1%
Elektrik	1	1%
<i>III kvalifikatsioonitase:</i>		
Sportlane	3	5%
Kokk	3	5%
Riigitöötaja	1	1%
Sisekujundaja	2	3%

	Juuksur	1	1%
	Loomaarst	1	1%
	Lendur	1	1%
	Treener	1	1%
<i>IV kvalifikatsioonitase</i>			15%
	IT- spetsialist	4	7%
	Kirurg	2	3%
	Laulja	2	3%
	Jurist	1	1%
	Disainer	1	1%
Ei tea või ei soovi avaldada, mis ametit sooviksid pidada		14	26%

* Märkus: Klassifikatsioon: Ametite klassifikaator, 2008

Miks sa tahaksid omada seda ametit?

Põhjuseid, miks noored erinevaid ameteid soovivad omandada, on mitmeid. Sagedasemaks põhjuseks (37%) on positiivne emotsioon kindla ameti omandamise vastu. Noorele meeldib teatud amet ja ta tahaks sellega tegeleda ning amet on ka huvitav. 1% puudub töö vastu huvi. 18% jaoks uuritavatest peaks töö olema tegevus, mida meeldib teha ja 8% leiab, et töö annab võimaluse enesearenguks. 3% jaoks uuritavatest on oluline, et tööl oleks materiaalne väärtus, et teenida raha ja palka ning osta asju (tabel 6).

Tabel 6. Alaealiste õigusrikkujate põhjused teatud ameti omandamiseks: kategooriad ja alakategooriad.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Eeskuju	Perekonna sisene eeskuju	2	3 %
Positiivne emotsioon seoses selle ameti omandamisega/huvi ameti vastu			37%
	Meelepärane amet	17	32 %
	Huvitav	3	5%
Negatiivne emotsioon seoses tööga/huvi puudus ameti vastu		1	1 %
Abistamine Tegevus, mis meeldib		2	3 %
	Tegevus, mis meeldib	8	18%
	Füüsiline tegevus	2	3%

Eneseareng			8%
	Eneseareng	2	3%
	Eneseteostus	3	5%
Materiaalne väärtus			3%
	Teenida raha/palka	1	1 %
	Saada raha	1	1%
	Osta asju	1	1%

Teadmised töömaailmast.

Missuguseid ameteid Sa tead?

Esimese taseme kvalifikatsioonirühma kuuluvaid ameteid nimetas 7%: koristaja, valvur (tabel 7). Esimene kvalifikatsioonitase hõlmab lihtsate ja rutiinsete ülesannete täitmist (käelised, füüsilised) (Ametite klassifikaator, 2008). Uuritavatest 42% teadsid teisele kvalifikatsioonitasemele liigituvaid ameteid. Nendeks olid politseinik, tuletõrjuja, müüja, ehitaja, automehhaanik, juuksur, pagar, tisler, maaler, medõde, plaatija, turvatöötaja, sekretär, keevitaja, veoautojuht, taksojuht, rätsep, pottsepp, bussijuht, kelner, vetelpäästja. 11 % teadsid ameteid, mis vastavad kolmandale kvalifikatsioonitasemele (näiteks, kiirabitöötaja, kokk, huvijuht, treener, arvutiparandaja, juht/ülemus. 17% nimetasid ameteid, mis kuuluvad vastava klassifikaatori järgi neljandale kvalifikatsioonitasemele. Näiteks õpetaja, arst, hambaarst, jurist, kohtunik, ämmaemand, raamatupidaja, loomaarst, it-spetsialist.

Tabel 7. Ametid, mida teab alaealine õigusrikkuja.

Kategooria	Amet	f	Sagedus %
<i>I kvalifikatsioonitase:*</i>			
	Koristaja	3	5%
	Valvur	1	1%
<i>II kvalifikatsioonitase:</i>			
	Politseinik	22	42%
	Müüja	11	21%
	Tuletõrjuja	9	17%
	Juuksur	2	3%
	Pagar		
	Tuletõrjuja	9	17%
	Ehitaja	11	21%
	Automehhaanik	5	9%
	Tisler	2	3%

	Maaler	2	3%
	Medõde	1	1%
	Plaatija	1	1%
	Turvatöötaja	1	1%
	Sekretär	3	5%
	Keevitaja	1	1%
	Veoauto juht	1	1%
	Taksojuht	2	3%
	Rätsep	1	1%
	Pottsepp	1	1%
	Bussijuht	1	1%
	Kelner	1	1%
	Vetelpäästja	1	1%
<i>III kvalifikatsioonitase:</i>			11%
	Kiirabitöötaja	10	19%
	Kokk	5	9%
	Huvijuht	1	1%
	Treener	2	3%
	Arvuti parandaja	1	1%
	Juht/ ülemus	1	1%
<i>IV kvalifikatsioonitase:</i>			17%
	Arst	5	9%
	Hambaarst	1	1%
	Jurist	1	1%
	Kohtunik	1	1%
	Ämmaemand	1	1%
	Raamatupidaja	1	1%
	Loomaarst	1	1%
	IT- spetsialist	3	5%
	Õpetaja	11	21%

* Märkus: Klassifikatsioon: Ametite klassifikaator, 2008

Kuidas peaks inimene tööd tegema?

Alaealise õigusrikkuja jaoks oli töö tegemisel kõige olulisem kord ja hoolikus (57% kategooriatest). Kirjeldati (tabel 8), et tööd peaks tegema hästi, korralikult ning vastavalt reeglitele. Sageduselt teisena (13%) leidis märkimist sisemine motiveeritus teha tööd (nt peaks tahtma tööd teha, olema positiivne, nii, et inimene tunneb end hästi tööd tehes, et ta teeks tööd südamega). Lisaks mainiti, et tööd peaks tegema ohutult (3%). 5% seostas tööd negatiivse hoiakuga, töövaeva nägemisega. Sageduselt samaväärselt leidis ka äramärkimist töö tegemine kui kohustus ja töö tegemine nii, töö tegija teenib raha.

Tabel 8. Alaealise õigusrikkuja kategooriad ja alakategooriad töö tegemise kohta.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Kord, hoolikus			57%
	hästi	10	19%
	Korralikult	9	17%
	Täitma reegleid	11	21%
Ohutus		2	3%
Sisemine		7	13%
Motivatsioon			
Negatiivne hoiak		3	5%
Kohustus		2	3%
Raha teenides		3	5%

Kuidas peaks inimene tööl käituma?

36% pidas oluliseks tööl käituda viisakalt ning ausalt (tabel 9). Sageduselt teisena (27%) märgiti korda, hoolikust ja hästi käitumist. 16% oli oluline, et tööl tuleb käituda vastavalt kehtestatud reeglitele ning sõbralikult. 13% pidas oluliseks tasakaalukust ja 5% leidis, et oluline oli enesekontroll. 3% leidis, et tööl peaks käituma vastutustundlikult.

Tabel 9. Tööl käitumise kategooriad ja alakategooriad alaealise õigusrikkuja antud vastustest.

<i>Kategooria</i>	<i>Alakategooria</i>	<i>f</i>	<i>Sagedus %</i>
Viisakalt, ausalt			36%
	Viisakalt	17	32 %
	Usaldusväärsest	2	3%
	Ausalt	1	1%
Korralikult, hästi, hoolikalt			27%
	Hästi	8	15%
	Korralikult	5	9 %
Reeglitele vastavalt	Normaalselt	2	3%
	Vastavalt reeglitele	8	16%
	Kuulekalt	1	1%
Sõbralikult			16%
	Sõbralikult	5	9 %
	Abivalmilt	3	5%
Tasakaalukalt	Lahkelt	1	1%
	Vastutulelikult	1	1%
			13%
	Rahulikult	3	5%
	Rõõmsalt	2	3%

	Mõistlikult	1	1%
	Kannatlikult	1	1%
Vastutustundlikult	Vastutustundlikult	2	3%
Ennast kontrollivalt			5%
	Keskendunult	2	3%
	Enesekindlalt	1	1%
	Edukalt	1	1%

Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja alaealiste õigusrikkujate hinnanguid töö käsitluse kohta, lähtudes neljast aspektist: töö tähendus, töötamise põhjused, eneseteadlikkus seoses tööga ja teadmised töömaailmast. Avatud küsimustega ankeet võimaldas uuritavatel anda vabasisid vastuseid ning saadud vastustest sai moodustada kategooriad ning alakategooriad, mis andsid ülevaate tulemustest.

Uurimuse tulemustest selgub, et eelkõige tähendab töö alaealise õigusrikkuja jaoks materiaalseid väärtuseid, raha teenimist ja raha saamist. Need tulemused on kooskõlas ka varasemalt tehtud uuringutega (Ferrari et al., 2009, Chaves et al., 2004, Luik, 2015). Kuigi materiaalsed väärtused olid tähtsaimad, peeti oluliseks ka iseseisvust seoses töötamisega ning primaarsete vajaduste rahuldamist, nagu söögi ostmine ja eluaseme omamine ning ka enesearengut, mis on kooskõlas Poon (2007) tehtud uurimusega noorte seas.

Ka küsimust, miks inimesed töötavad, käsitleti sarnaselt töö tähendusega. Alaealised õigusrikkujad antud uurimuses sooviksid eelkõige töötada, et rahuldada oma materiaalseid vajadusi ehk raha teenida ja raha saada, osta riideid, süüa, omada elukohta ja osta asju, sarnaselt Luik (2015) ja Poon (2007) tehtud uurimusega noorte seas. Kuid oluline oli ka majandusliku iseseisvuse saavutamine ning eneseareng üldiselt (eneseteostus, kogemused, ametialane huvi) sarnaselt Harpaz & Fu (2002) uurimusega. Käesolevas uurimuses soovisid noored töötada eelkõige materiaalsel põhjustel, sarnaselt Chaves et al. (2004) tööga, kus uuritavateks olid madala sotsiaalmajandusliku taustaga noored. 13% aga ei ole kunagi tööd teinud ning 9% ei täpsusta, millist. Mitmed on teinud erinevaid koduseid töid, näiteks muru niitmine, koristamine jms. Alaealised õigusrikkujad on puutunud kokku vaimsete töödega ja vabatahtlike töödega.

Alaealised õigusrikkujad käesolevas uurimuses soovisid enim tegeleda ametitega, mis eeldavad töötamist masinatega, elektroonikaga, sõidukitega, info korrastamisega jms (Ametite

klassifikaator, 2008). Paljud noored ei teadnud või ei soovinud avaldada, millise ametiga nad tegeleda tahaksid. Põhjused, miks nende ametitega alaealine õigusrikkuja soovis tegeleda, olid eelkõige positiivne emotsioon seoses teatud ameti omandamisega, huvi ameti vastu. Põhjus miks noor soovis omandada ametit, ei seostunud eelkõige materiaalsete väärtustega, vaid näiteks sellega, et tööl oleks väärtust lisav iseloom, seega positiivne emotsioon seoses tööga, mis on kooskõlas Sinisalo uurimusega (2004).

Oluliseks peeti ka enesearengut ning eneseteostust, mis on samuti kooskõlas Chaves et al., (2004) ja Poon (2007), Sinisalo (2004), Luik (2015) uurimustega.

Alaealised õigusrikkujad antud uurimuses teadsid enim ameteid, mis on seotud käelise tegevusega ning kutseoskuste olemasoluga, kuid ei eelda tingimata kõrghariduse olemasolu. Näiteks ehitaja, automehaanik, juuksur, maaler, taksojuht jms. Kõige vähem nimetasid noored ameteid, mis hõlmavad endas lihtsaid käelisi ja rutiinseid tegevusi, kus pole vaja eriharidust ega ka spetsiifilisi eriteadmiseid, näiteks koristaja (Ametite klassifikaator, 2008)

Alaealise õigusrikkuja arvates peaks inimene tööd tegema eelkõige korralikult ja hoolikalt, vastavalt reeglitele. Samas leiavad nad, et oluline on ka motiveeritus ja ohutus töö tegemisel. Samas mainiti ära, et tööd peaks tegema vaeva nähes, toodi välja ka negatiivne hoiak töö suhtes. Uuringus osalenud alaealiste õigusrikkujate arvates on oluline tööl käituda viisakalt ning ausalt, tähtsaks peeti korda, hoolikust. Märgitakse, et tähtis on kinni pidada kehtestatud reeglitest ning olla sõbralik ja tasakaalukas.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uuringus osalenud alaealiste õigusrikkujate jaoks tähendab töö eelkõige raha teenimist ja raha saamist, kuid oluliseks peetakse ka enesearengut ja majandusliku iseseisvuse saavutamist. Alaealised õigusrikkujad antud uuringus tahavad, et tööl oleks väärtust lisav iseloom. Uuringus osalenute jaoks on töö tegevus, mida peab tegema korralikult ning hästi ja enam soovitakse tegeleda ametitega, mis eeldavad masinatega, infoga, mehaanikaga töötamist.

Töö piirangud

Teadaolevalt on käesolev töö esimene Eestis, kus kirjeldatakse alaealise õigusrikkuja töö käsitlust, mistõttu jäid mitmed aspektid, mis oleksid huvitavad uurida, välja. Kuna valim oli väike, võiks edaspidistes uurimustes võrrelda ka poiste ja tüdrukute töö käsitlust, aga ka alaealiste õigusrikkujate ja mitte-õigusrikkujate hinnanguid töö käsitlusele.

Tänuõnad

Soovin tänada oma juhendajat Kristi Kõivu asjakohaste nõuannete ja kommentaaride eest, mis tegid võimalikuks töö valmimise. Suur tänu ainekursuse juhendajale Liina Lepale tohutu positiivsuse ja alati heade soovitude eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega

.....(allkiri)

.....(kuupäev)

Kasutatud kirjandus

Allan, B.A. (2017). Task significance and meaningful work: A longitudinal study. *Journal of Vocational Behaviour and Nursing Care*, 102, 174-182.

Ametite klassifikaator 2008. Külastatud aadressil: <http://metaweb.stat.ee/?siteLanguage=ee>

Arabaci Baysan, L.(2017). Dragging Factors in Juvenile Delinquency, Mental Health Problems, *Journal of Psychiatric Nursing*. 8(2).110-117

Bendassolli, P.F., Tateo, L.(2018). The meaning of work and cultural psychology: Ideas for new directions. *Culture & Psychology*. 24(2) 135-159.

Blustein D.,L., Kenna, A.,C., Gill, N., Devoy, J, E. (2008) The psychology of working: A new framework for counseling practice and public policy. *The Career Development Quarterly*. 56, 294-308.

Chaves, A.P., Diemer, M.A., Blustein, D.L., Gallagher, L. A., Devoy, J.E., Casares, M. T, Perry, J.C.(2004). Conceptions of work: The view from urban youth. *Journal of Counseling Psychology*, 51, 275-286.

Cinamon, R. G., & Gifsh, L. (2004). Conception of work among adolescents and young adults with mental retardation. *The Career Development Quarterly*, 52, 212 – 224.

Counselor Education Master's Thesis. The College at Brockport: State University of New

Duffy, D. R., Autin, L.K., Bott, M.E. (2015) Work Volition and Job Satisfaction: Examining the Role of Work Meaning and Person-Environment Fit. *Career Development Quarterly*, 63.

Edovald, T. (2005) Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium.

England G.W., Harpaz, I. (1990) How working is defined: National context and demographic and organizational role influences. *Journal of Organizational Behaviour*, 11, 253-266.

Ferrari, L., Nota, L., Soresi, S., Blustein, D.L., Murphy, K. A., Kenna, A., C. (2009). Constructions of Work Among Adolescents in Transition. *Journal of Career Assessment*, 17(1), 99-115.

Ginter, J., Saarsoo, H. & Sootak, J.(2000). *Alaealiste õigusrikkumised, kriminaalõiguslik, menetluslik ja kriminoloogiline aspekt*. Tartu: Tallinna Raamatutrükikoda.

Kalmus, V. 2015. Standardiseeritud kontentanalüüs. *Külastatud aadressil:*

<http://samm.ut.ee/kontentanalyyis>

Kutsekoda(2017). Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest. Tallinn. *Külastatud aadressil:* <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/12/Eesti-t%C3%B6turg-t%C3%A4na-ja-homme2017.pdf>

Lastekaitseeadus (2014). *Riigi Teataja I, 06.12.2014, 1.* Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/128112017019>

Lindman, M.(2015). *Work and Non-Work*. Abo: Abo Akademi University Press.

Luik, M. (2015) *Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud 8.-9 klasside õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused Tartu linna ja maakonna näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Markina, A., & Žarkovski, B. (2014). *Laste hälbiv käitumine Eestis*. Tallinn: Dada AD.

Parts, V. (2006). *Töö määratlemisest*. A. Lepik, M. Pihlak, K. Sepp, M. Veisson (Toim.).

Doktorantidelt sotsiaal- ja kasvatusteadustele : sotsiaal- ja kasvatusteaduste doktorantide III teaduskonverents 21.-22. aprillil 2005 TLÜs : artiklite kogumik (166–184).. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Poon, M. (2007). *A Qunatitative Study Measuring Urban Youth's Conception of Work*.

Counselor Education Master's Thesis. The College at Brockport: *State University of New York*.

Redding, E., R., Goldstein Sevin N.E., Heilbrun K.(2005). *Juvenile delinquency. Prevention, Assessment, and Intervention*. *Oxford University Press*. New York.

Ros, M. (1999) *Basic Individual Values, Work Values, and the Meaning of work*. *Applied Psychology: An International review*. 48(1), 49-71.

Rutter, M., Giller, H., Hagell, A. (1998). *Antisocial behavior by young people*. Austria.

Cambridge University Press.

Saar, J. (2003). *Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 108-199 longituuduurimuse andmetel)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Shannon, J.Dogan, Rand, D. Conger, Kee, Jeong Kim, Katherine E. Masyn. *Cognitive and Parenting Pathways in the Transmission of Antisocial Behavior From Parents to Adolescents*. *Child Development*. Vol 78, nr 1, 2007 p 335- 349.

Sinisalo, P. (2004). Changing work values and expressed educational plans of adolescents: A cross-sectional follow-up of three cohorts in Finland. *European Journal of Psychology of Education*, 19(3), 227-236.

Siseministeerium(2016). Õigusrikkumise taustaga noorte tööturule kaasamine. *Külalastatud aadressil*: <https://www.siseministeerium.ee/et/oigusrikkumise-taustaga-noorte-tooturule-kaasamine>

Streger, F.M., Dik, J.B., Duffy, D.R. (2011). Measuring Meaningful Work: The Work and Meaning Inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment*. 20(3) 322-337.

Sullivan, K., Clerty, M., & Sullivan G. (2004). *Kiusamine koolis*. Tartu: AS Atlex.

Šverko, B., & Vizek-Vidovic, V.(1995) *Studies of Meaning of Work: Approaches, Models, and Some of the Findings*. San Fransisco. Jossey-Bass Publishers.

Tuvblad, C., Eley, C. T., Lichtenstein, P. (2005). The development of antisocial behaviour from childhood to adolescence. *Child Adolesc Psychiatry*. 14, 216-225

Young, S., Greer, B., Church, R., (2017). Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: a global perspective. *BJ Psych Bulletin*, 41,21-29.

Lisad

Lisa 1. Ankeet

Vasta palun lühidalt igale küsimusele avaldades oma mõtteid. Küsimustikus pole õigeid ja valesid vastuseid. Jõudu tööle!

Sugu: mees/naine

Vanus aastates: _____

Mida tähendab Sinu jaoks töö?

Miks inimesed töötavad?

Kas Sina tahaksid töötada? Miks?

Kas Sina oled tööd teinud? Kui jah, siis millist?

Kas on teatud amet, millega Sa tahaksid tegeleda?

Miks Sa tahaksid omandada seda ametit?

Missuguseid ameteid Sa tead?

Kuidas peaks inimene tööd tegema?

Kuidas peaks inimene tööl käituma?

Lisa 2. Kodeerimisjuhend töö käsitluse vastuste analüüsiks

Kategooria	Alakategooria Töö ja töötamise käsitlus	Kood	Tsitaadid
Töoga saadavad tulemused	Materiaalne kasu	Raha saamine	<p>„saab raha“ 1 „saada raha“ 7 „Et ma saaksin raha“ 13 „Mille eest saab raha“ 17 „Mille eest saad raha“ 27 „Raha 36“ „Mille eest saadakse raha“ 40</p>
		Raha teenimine	<p>„raha teenimise variant“ 5 „kus saad teenida raha“ 9 „ja saad selle eest palka“ 12 „Kus saab normaalset palka“ 14 „Töö tähendab seda, et sa teenid iseendale raha elamise jaoks“ 16 „Millega teenid elatist“ 20 „See, et ma teenin raha selle eest“ 21 „Aga raha peab teenima“ 22 „Kus saab teenida raha“ 24 „Raha teenimis võimalus“ 25 „Raha teenimine“ 26 „Mingi asja eest töötamine“ 28 „Mille eest saad palka“ 29 „Teenid raha“ 31 „Palka saamine“ 33 „Ja ka tasu saama hiljem“ 38 „Toob sissetulekut“ 41 „Raha teenimist“ 44 „Raha teenimise viis“ 45 „Raha teenimise võimalus“ 46 „Mingi ameti pidamist teatud summa eest“ 51 „Raha teenimise vahend“ 52 „Töö tähendab seda, et sa teenid iseendale raha elamise jaoks“ 16</p>
		Baasvajaduste rahuldamine	<p>„ja saaksin elada ja osta süüa, makse maksta“ 13 „Toob perele sööki“ 30</p>

Tööga seotud tegevused	füüsiline tegevus	- Raske füüsiline tegevus	„Raske“ 22 „raske ja higistamine ja töövaeva nägemine“ 49
	Koolitöö	- õppimine	„Õppimine“ 33 „Koolis käimine“ 37
	Kohustus	- mida teab tegema	„Kohustus kus peab käima“ 15 „Kohustus“ 47 „Kohustus teha midagi“ 20 „Mingi ameti pidamist“ 51
	Ülesande täitmine/tegevus	-	„Kellegi jaoks mingi asja eest töötamine“ 28 „Täita ülesannet“ 29 „Tegevus“ 1 „Töö on tegevus“ 17 „Tegevust“ 40 „Tegevus“ 41 „Töö on oluline tegu“ 30 „Töö on see, kus täiskasvanud inimesed töötavad“
Hoiakud seoses tööga	Abistamine	- Teiste aitamine	„Minu jaoks tähendab töö teiste aitamist“ 40 „Minu jaoks tähendab töö, kui ma saan aidata ilma, et ma midagi vastu ei saa“ 42 „Et sa aidad teisi“ 48
	Positiivne hoiak	- Meelistegevus, positiivne emotsioon	„kui inimene töötab enda pärast on kõik Ok“ 3 „Hobi“ 5 „Midagi, mida sa teed entusiasmi ja naudinguga“ 12 „Ma saan teha seda, mis mulle meeldib“ 19 „Kuhu ma lähen rõõmuga tööd tegema“ 32 „Töö peaks inimesele endale meeldima“ 14 „Töö tähendab minu jaoks teekonda täiskasvanu ellu“ 31
	Negatiivne hoiak	- Iseseisvus - Negatiivne emotsioon	„Aegavõttev jama“ 2 „midagi ei tähenda“ 10

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Triinu Kabel,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Alaealiste õigusrikkujate hinnangud töö käsitlusele,

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Triinu Kabel

22.05.2019